

Володимир Кравець,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА

Говорячи про концепцію виховання учнівської молоді, варто відзначити ґендерно-сімейне виховання, спрямоване на формування у школярів/школярок уявлень про роль і призначення жінки і чоловіка в сучасному суспільстві, на розвиток у підростаючого покоління ціннісного ставлення до сім'ї і виховання дітей. Останнім часом створюються програми ознайомлення школярів/школярок з оточуючим світом, в яких представлені і знання про сім'ю. На жаль, в них або недостатньо, або абсолютно не представлений ґендерний аспект шлюбно-сімейних стосунків. Більше того, в міністерській програмі курсу «Сімейні цінності», яка нещодавно була спочатку рекомендована для практичного застосування в загальноосвітніх школах, а потім під тиском громадського осуду вилучена, проглядаються елементи ґендерної асиметрії та сексизму.

Саме проблемам ґендерної підготовки майбутнього сім'янина присвячена дана стаття. Враховуючи багатоконпонентність підготовки молоді до сімейного життя, ми зупинимося лише на двох сферах життєдіяльності сім'ї – господарсько-економічній та сексуально-репродуктивній. Передовсім, не повинні опинятися поза увагою дітей ґендерні проблеми сімейної економіки. Уміння будувати свій дім, вести домашнє господарство, правильно розподіляти обов'язки між членами сім'ї, планувати і дотримуватись сімейного бюджету – вміння, необхідні в домашньому побуті. Через недостатньо глибокі знання реалій сімейної економіки молодь переоцінює свою готовність до ведення сімейної економіки, що може призвести до розчарування вже в перші місяці після шлюбу.

Наші дослідження свідчать про те, що 68% хлопців і 29% дівчат – учнів/учениць старшого шкільного віку тернопільських шкіл не вміють готувати; 12% і 4%, відповідно, – прати; 70% і 22% – відремонтувати одяг [4]. Вони не надають великого значення майбутній побутовій праці в сім'ї і не привчені до неї. Виходячи з такого стану, законом сімейної педагогіки має стати приучування учнівства до домашньої праці. Можливо, правильніше проблему формулювати так: виховувати в дітях не любов до повсякденної домашньої праці, а усвідомлення її необхідності, почуття відповідальності за свою частку в загальній домашній праці, вміння раціонально працювати.

Наше дослідження виявило суттєві *ґендерні відмінності* в уявленнях старшокласників про сімейну економіку, котрі зводяться до наступного:

– як хлопці, так і дівчата економічному фактору надають важливе значення, але на їх поведінку це впливає по-різному: для дівчат матеріальний достаток є провідною вимогою до майбутнього шлюбного партнера, а для юнаків це виступає як завдання, після успішного вирішення якого вони збираються створювати сім'ю;

– уявлення дівчат і юнаків про розподіл внутрішньогосподарських обов'язків суперечать одне одному. Дівчата очікують від майбутніх чоловіків, що вони будуть ділити з ними трудомісткі господарські обов'язки, однак юнаки майже всі домашні роботи сподіваються доручити жінці, багато з них навіть ремонт побутових приладів не проти покласти на майбутню дружину;

– вивчення системи умінь, необхідних для ведення домашнього господарства, показало, що ні дівчата, ні юнаки не мають якогось серйозного уявлення про те, що вони повинні вміти робити для успішного ведення сімейної економіки. Разом з тим, у дослідженні виявлено, що дівчата відповідальніше ставляться до майбутньої сім'ї, хоча свою готовність до неї переоцінюють. Вони, як і юнаки, часто не можуть «вловити» сутність домашніх обов'язків жінок і чоловіків, розібратися в особливостях сучасного їх розподілу з врахуванням реальних можливостей та психологічних особливостей [2].

У середовищі підлітків і випускників шкіл побутують неправильні установки щодо розподілу домашньої праці на чоловічу і жіночу. Ми у своєму досвіді намагались формувати в школярів та школярок погляд на категорії «чоловіча» і «жіноча робота» як застарілий. В домашніх справах і жінки, і чоловіки мають бути *взаємозамінними*, що жорсткий поділ на чоловічу і жіночу роботу, як і надмірне регламентування обов'язків, сьогодні є неприйнятними. Важливо, щоб кожний з подружжя виконував приблизно половину всіх домашніх робіт. Але важливий не розподіл домашніх справ у сім'ї, а суб'єктивне сприйняття, оцінка розподілу праці як задовільного чи несправедливого, а також співпадання поглядів жінки і чоловіка на розподіл обов'язків у сім'ї. Сприйняття розподілу праці у власному шлюбі як справедливого значно підвищує задоволеність шлюбом.

Передовсім зазначимо, що розподіл домашніх обов'язків – не канон; він залежить від зовнішніх обставин та особистих нахилів, тобто від реальних можливостей партнерів. Це передовсім стан здоров'я; складність роботи на виробництві; наявність вільного часу; уподобання; ставлення до диференціації домашньої праці в суспільстві (традиції в суспільстві); змалку сформовані навички. Не можна ігнорувати і психологічні особливості статей. Наприклад, не всі дівчата розуміють, що чоловік швидше відчуває м'язову і психологічну втому. Або те, що більшість чоловіків не вміють швидко переключатися з одного заняття на інше. Якщо чоловік виконує якусь роботу, не варто давати йому в цей час інших доручень. Варто пам'ятати: одночасно кілька справ чоловік робити не може. Найбільша роль ґендерно-сімейного виховання в тому,

щоб чоловіки, не втрачаючи здатність грати правильну роль в сім'ї, з годувальника не перетворювались би в основних споживачів і не перекладали б лише на жіночі плечі виховання дітей.

Бажано, щоб чоловіки самі планували час виконання своєї частки домашньої роботи. Ідеальним варіантом для обох партнерів є така форма розподілу побутових обов'язків, яка влаштовує подружжя. Критерієм цього розподілу має бути *справедливість*. Доведено, що в сім'ях, де немає жорсткого розподілу чоловічих і жіночих справ, розвиваються позитивні поведінкові характеристики у синів і доньок, приділяється увага розвитку здібностей і потребам всіх членів сім'ї.

Майбутні партнери по шлюбу мають враховувати, що в осіб різної статі не завжди співпадають погляди на цінність тих чи інших товарів, послуг та розваг. Наприклад, жінці важко зрозуміти цінність полювання, риболовлі, пивбару тощо. Та й чоловікові не завжди зрозуміла цінність деталей інтер'єру, прикрас чи косметики. Чоловіки ходять в магазин за чимось, а жінки люблять «шопінг».

Не менш складним і значущим у підготовці учнівської молоді до сімейного життя формування сексуальної компетентності майбутніх подружніх партнерів, а саме здатності і готовності людини ефективно і оперативно вирішувати сексуальні завдання в конкретній ситуації на основі інтегрованих знань, предметних, в тому числі гігієнічних навичок, особистого досвіду з міжстатевої комунікації. Цей процес буде успішним лише при розумінні ґендерних особливостей юнацької сексуальності.

Відомо, що дівчина досягає статевої зрілості раніше, ніж хлопець, однак її потреба в статевому житті і здатність відчувати при цьому задоволення з'являється пізніше, рідко – спонтанно, як у чоловіка, після тривалого періоду інтимних стосунків. Дівчата раніше, ніж юнаки, починають ходити на побачення (13,9–14,2 рр.), цілуватись (14,5–15 рр.), вперше закохуватися (15,6–16,2 рр.). Але вони пізніше, ніж юнаки, доходять до конкретних сексуальних дій. Це дає підставим для висновку: дівчата швидше розвиваються еротично, емоційно, а юнаки – сексуально. Як свідчать наші дослідження, потреба в інформації в дівчат (62,8%) у всіх вікових категоріях вища, ніж у хлопців (50,0%). Близько половини респондентів цікавлять питання, пов'язані зі специфікою сексуальних стосунків (статеве життя, сексуальна сумісність, ерогенні зони, оргазм), специфікою репродуктивної сфери, а також можливими відхиленнями і захворюваннями у статевій сфері (захворювання статевих органів, венеричні захворювання, СНІД) тощо. У хлопців ці питання викликають значно менший інтерес – біля 30–35 %. Взагалі, хлопці вважають себе більш освіченими [3].

В уявленнях про кохання в хлопців і дівчат також спостерігаються часові та змістові відмінності: у дівчат початок формування уявлень про кохання відноситься до більш ранніх вікових періодів порівняно з хлопцями; хлопці здебільшого орієнтовані на уявлення про кохання як переживання позитивних емоцій, водночас дівчата частіше пов'язують

кохання з негативними та амбівалентними переживаннями; хлопчикам здебільшого властиве романтичне ставлення до феномену кохання, дівчаткам – реалістичне; в уявленнях дівчат знаходиться відображення розуміння кохання як самопожертви, самовіддачі; хлопці більшого значення надають сексуальним стосункам; дівчата більшою мірою схильні до ідеалізації коханої людини.

Одним з важливих кроків у формуванні сексуальної культури майбутнього сім'янина є **ознайомлення школярів/школярок з правилами особистої гігієни та гігієни статі, особливостями гігієни сексуального спілкування**. Гігієна тіла – невід'ємна частина здорового сексуального життя. Для примітивного статевого контакту може й досить *утримувати в чистоті лише статеві органи*, але для правильного сексу цього замало. **Чистота тіла** дає змогу максимально розширити діапазон інтимних ласк і сексуальних ігор. Без такої різноманітності і тілесної близькості неможливо досягнути сексуальної гармонії. Неприємне відчуття від спілкування з неохайним партнером може гальмувати статеве життя з ним.

Викликає стурбованість незнання багатьма школярами та школярками правил особистої гігієни в пункті носіння одягу відповідно до погоди. Хлопці не навчені елементарним **гігієнічним процедурам** – вони просто не миються, тим більше не підмиваються. А в результаті запальні процеси, в т. ч. і на геніталіях. Цьому ж сприяє привчання до памперсів і плавок, а коли хлопці виростають, вони, прагнучи підкреслити свій атлетичний торс, одягають на розмір менші плавки, наче заковуючи у гіпс свою репродуктивну сферу. І в результаті 30 % хлопців так чи інакше мають порушення у будові чи функціонуванні статевих органів і тісно пов'язаних з ними інших систем організму.

Важливе місце в підготовці учнівства до шлюбу посідає формування **усвідомленого ставлення до сексуальності**. Адже близько 80 % юнацтва на питання: «*У чому проявляється сексуальність дитини, підлітка і дорослого?*» заявили, що у дитини її взагалі немає, так само як у людей похилого віку. Це свідчить про те, що молоді люди зводять сексуальність до статевого акту. Тому дуже важливо в статевому вихованні – сформувані відповідальне ставлення до міжстатевих, у т. ч. сексуальних стосунків, бо мова йде про життя та обов'язки.

Кожна молода людина, яка готується до вступу в шлюб, повинна бути сексуально вихованою, володіти азами сексуальної культури. Але «сексуальна підготовленість» означає більше, ніж готовність чи здатність тіла до сексу. Тому формування сексуальної культури учнівської молоді передбачає, на нашу думку, вирішення таких основних **завдань**: інформування про значення гармонійного сексуального спілкування в житті людини для її фізичного та психічного здоров'я; формування культурно-еротичного розуміння сексуального життя, сексуального альтруїзму в молоді, почуття рівноправності та сексуального партнерства; ознайомлення школярів/школярок з особливостями

чоловічої та жіночої сексуальності; інформування з питань психогієни сексуального спілкування; ознайомлення молоді зі секретами сексуального благополуччя; ознайомлення з особливостями безпечного сексу тощо.

Молодь, яка вступає у доросле життя, повинна знати деякі прописні істини: сексуальність – природна і здорова характеристика людини; всі люди сексуальні; сексуальність у кожного проявляється по-різному; люди повинні поважати і приймати різноманітність сексуальних цінностей, яка існує в суспільстві; стосунки між партнерами не можуть бути примусовими; кожний має право на відповідальний сексуальний вибір; будь-які сексуальні рішення мають відповідні наслідки; утримання від сексуальних стосунків – найефективніший спосіб запобігання небажаним наслідкам; батьки повинні бути першими педагогами сексуальності.

З огляду на необхідність планування сім'ї майбутнім подружнім партнерам варто опанувати ази контрацептивної культури. У західному світі давно дійшли висновку, що значно дешевше налагодити просвітницьку роботу в усіх напрямках і головне серед школярів/школярок, ніж вкладати мільйони в «абортну промисловість». Методи контрацепції відрізняються за: ефективністю (надійністю); безпекою для здоров'я; зворотністю (відновленням фертильної здатності); доступністю за ціною і можливістю придбання; наявністю додаткових лікувальних і профілактичних ефектів; зручністю у використанні; відсутністю негативного впливу на сексуальну функцію, психіку під час сексу. Вибір методу контрацепції строго індивідуальний.

Досягти оптимізації вирішення проблеми планування сім'ї можна такими заходами:

1. Санітарно-просвітницька робота в школах та інших учбових закладах для підлітків і молоді.
2. Створення широкої мережі доступних консультацій із залученням працівників жіночих консультацій, пологових будинків і спеціальних служб з планування сім'ї.
3. Проведення масової пропаганди розумного планування сім'ї.
4. Забезпечення цінової доступності контрацептивів.

Було б помилкою приписувати школі якусь певну програму статевого виховання, оскільки планування тематичного змісту програми і вибір основних підходів до подачі матеріалу – це завдання педагогічного колективу. Однак у будь-яку програму доцільно включити наступні елементи: повна фактична інформація про біологічні аспекти статі і репродукції; основні знання про контроль за народжуваністю та про планування сім'ї; біологічні і статево-рольові відмінності між чоловіками і жінками; інформація про статеві відхилення та захворювання, що передаються статевим шляхом; місце інтимних стосунків у сімейному житті.

У роботі з формування майбутнього сім'янина можна практикувати:

1) використання змісту предметів шкільного навчання, передовсім з української та зарубіжної літератури, історії, біології, права, музики, трудового навчання тощо. На фізкультурі слід планувати різне дозування вправ та різні основні види рухів для хлопців і дівчат; на музичних заняттях підбирати колискові пісні з метою формування емпатії в обох статей; на уроках математики розв'язувати задачі, пов'язані з веденням сімейного бюджету;

2) запровадження факультативів в старших класах загальноосвітніх шкіл, присвячених проблемам подружнього життя, материнства й батьківства на паритетних засадах («Сімейні цінності», «Сімейна економіка», «Азбука батьківства» тощо);

3) ознайомлення школярів/школярок з любовними та батьківськими листами відомих людей (наприклад «Листи до сина» і «Листи до дочки» В. Сухомлинського);

4) використання у виховних тематичних заходах художніх репродукцій, фотографій тощо;

5) виконання школярами/школярками різноманітних самостійних завдань (зібрати прислів'я, приказки, уривки з віршів про подружнє життя, розподіл сімейних обов'язків, щасливе материнство й батьківство);

6) проведення в позаурочний час заходів, орієнтованих на підготовку майбутніх подружніх партнерів та батьків – лекцій, етичних бесід, диспутів, лекторіїв, читацьких конференцій, вечорів запитань і відповідей, турнірів знавців сім'ї тощо;

7) проведення ґендерно-освітніх тренінгів.

Підводячи підсумки аналізу ґендерних аспектів дошлюбної підготовки учнівської молоді, слід зазначити, що без належної підготовки вчителя розглянута проблема вирішена навряд чи буде. Разом з тим, у педагогічних вишах відсутня єдина модель формування готовності майбутніх учителів до ґендерно-сімейного виховання, не розроблений діагностичний комплекс з виявлення рівня сформованості ґендерної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кон И. С. Введение в сексологию / И. С. Кон. – М. : Медицина, 1989. – 320 с.
2. Кравець В. П. Ґендерна педагогіка : навч. пос. для студ. вищ. педагог. закл. освіти / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
3. Кравець В. П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та ґендерні особливості / В. П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ, 2008. – 476 с.
4. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В. П. Кравець. – К. : Київська правда, 2000. – 688 с.
5. Кравець В. П. Сексуальна педагогіка : навч. пос. / В. П. Кравець. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – 320 с.